

Huomattavin dos. Nirvin muista semologisista tutkimuksista on tutkimus *Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta*. Se on jo otsikostakin päätäten metodiltaan ja tutkimustavoitteiltaan [Nirvin] väitöskirjalle läheistä sukua oleva teos. Tässäkin ovat selvittelyn kohteena eräät laajat itämerensuomalaiset synonyymiryhmät, nimenomaan sukulaisnimistön alalle kuuluvat (aviopuolison, perheen, lapsen, mielitietyn, sulhasen, morsiamen, tytön, tyttären, pojan, veljen, sisaren, sedän, tädin, vanhempien, isovanhempien, apen, anopin, aviopuolison sisaren, a. veljen, miniän, vävyn) nimitykset, ja tässäkin perusteellinen merkityso pillinen analyysi on äänteellisen tarkastelun rinnalla ratkaisevana tekijänä käsite- ja sanahistoriallisissa johtopäätöksissä. Aineistossa on tällä kertaa etualalla suomalais-karjalainen sekä kirjallisuudesta että arkistoista poimittu materiaali, kun taas virolainen aineisto rajoittuu olosuhteiden pakosta melkein yksinomaan kirjallisuudesta poimittuun — niinkuin muitakin suomalais-ugrilaisia kieliä koskevat sanaja asi tiedot. Tämänkin Nirvin teos joutuu usein tekemisiin sanatabu- ja kiertoilmausprobleemien, uusien sijainimitysten (lainasanojen, uusien johtosanojen ja liitännäisten) sukeutumisen ja vanhojen kiellettyjen tabunimitysten syrjäytymisen, synonyy-

mien taistelun yms. kanssa. Tunnetabu ja kaihtelu ovat useitten sukulaisnimien kehityksessä tekijän mielestä olleet määräävinä tekijöinä. Mutta teoksen aiheesta riippuen ja osittain ehkä myös tekijän jatkuvasta probleemoihinsa syventymisestä johtuen tässä teoksessa on entistä enemmän korostettu kielisosiaalisia tekijöitä, etupäässä säätyläisten kielenkäytön vaikutusta sukulaisnimistön, henkilönimien kieltoa (s. 108 ym.), muotisanojen probleemaa, sanojen tunnesävyä ja tyyliarvoa, sosiaalipsykologisia näkökohtia, eri ikäluokkien (lasten ja varttuneiden) kielenkäytön erilaatuisuuksia, kansanhuumoria, avio- ja perhe-suhteiden (huom. erittäin s. 106—7 muinaiset suurperheet!) merkitystä, sanojen »seksuaalista pateettistumista» yms. Valtavan uuden aineiston ja syvällisen merkityso pillisen analyysin perusteella päätyy tekijä luonnollisesti (ks. esim. jo johdantoa, jossa on pohdittu eräitä tärkeimpiä periaatekysymyksiä ja indoeurooppalaistakin sukunimistö tutkimusta, erittäin ss. 15—16) tuloksiin, jotka huomattavasti eroavat tähänastisten tutkijain (Smirnov, Setälä, Karjalainen, Harva) katsantokannoista, mm. torjuen sororaatti- ja leviraattii ilmiöiden kuvastumisen oletuksen itämerensuomalaisessa sukulaisnimistössä. Mitä Nirvin useissa tapauksissa mullistaviin etymologisiin kannanottoihin tulee, ovat ne yleensä sekä äänteellisesti että varsinkin semologisesti huolella perustellut. Mutta koska sukulaisnimien joukossa on runsaasti epäsäännöllisesti johdettuja mielitelty sanoja, lastenkielen sanastoa ja deskriptiivisanojakin (verrat tain vapaasti käsitellyistä myöhäisistä lainasanoista puhumattakaan), ei kiistaton etymologinen selitys aina ole helposti saavutettavissa. Eräiden

etymologioiden suhteen haluaisin näin ollen tehdä pikku huomautuksia. Itäsuomalais-karjalainen *päinäkunta* (lapsia) on (Kettusen mukaan) yhdistetty (s. 34—5) tunnettuun ven. *pjatina* (hallinnollinen termi) sanaan, mutta eikö voisi ajatella, että tämä leikilliseksi katsottava ilmaisin on johdettu verbistä *pätistä* (*pötistä*) = *potista* 'pösa, pottra jne.' (Lnr.)? Että vir. *peig* (*mees*) 'sulhanen' (ks. s. 46—7) voisi alternatiivisesti olla etymologisessa yhteydessä *poeg* (*poika*) sanan kanssa, tuntuu edelleenkin mahdolliselta, nimenomaan äännteellisistä syistä. Vir. *pruut* sana on varmasti alisaksalaisia, ei yläsaksalaisia lainoja (vrt. s. 51). Merkitysopillisista syistä ei ole aivan vakuuttavaa, että vir. *mutsu* 'aviovaimo' (miehen nimittämänä, vrt. Wied. myöskin *mutsu-mōf* 'altes Weib') olisi yhdistettävä aun. *mu lʹoi* ym. sanoihin (ks. s. 48), koska se saattaa olla muodostettu vir. murteissa tunnetusta *muff*, *mutter* 'mummo' (saks. *Mutter*) sanasta (vrt. vir. *nöps nööp* ym.). Slangisanoina *tyttö* sanan sijasta käytetyille suom. naistennimille (vrt. *mimmi* ym. s. 75) löytyisi joukko vastineita virostakin (vrt. *kröödad*, *kaied*, *eltsud*, *mannid* 'tytöt', vrt. myös sm. *kahteen pekkaan* 'kahden miehen'), ja tämä mielenkiintoinen henkilönimien käyttö olisi ansainnut tulla enemmän alleviivatuksi. Vir. *vend* 'veli' sanan mahdollinen yhdistäminen *veljä*, *veli* sanaan (s. 92) on ainakin hyvin rohkea samoin kuin ajatus, että vir. *lell* 'setä' olisi *veli* sanan lastenkielinen muodostuma (s. 100). *Emä* sanan affektiivinen syrjäytyminen voitaisiin ainakin itäsuomalais-karjalais-vepsäläisellä alueella (ks. s. 112, 120) ehkä selittää venäläiseksi vaikutukseksi, kun *emä* sana luonnollisesti on katsottu ven. *mat* sanan vastineeksi ja viimeksi mainittu

on venäjän kielessä muodostunut karkeaksi haukkumasanaksi (vrt. sitä paitsi myös itäsuom. *emuu* sanan merkityksiä!). Tämäntapaisten pikku huomautusten luettelo voisi ehkä vielä jatkaakin. Voisi esim. huomauttaa, että *ukko* sanan selittäminen *uros* sanasta johdetuksi näyttää uskalletulta (Rytkönen on sen yhdistänyt *ukista* verbiin!), mutta perusteellisia semologisia perusteluja ja tiettyjä satuvia johto-opillisia paralleleja (vrt. karj. *härkä* ~ karj. *häkko*, s. *karitsa* ~ *kakko* ym.) huomioon ottaen on myönnettävä, ettei tätäkään sanayhdistystä saa väittää harkitsemattomaksi. Varovaisuussyistä ei kai (s. 164) suom. *ati* sanan yhteydessä ole mainittu *ativo* sanaa, jonka Mikkola on siihen yhdistänyt (epävarma yhdistys tosiaankin). Yleisvaikutelma Nirvin po. tutkimuksesta on, että se on luotettava ja harkittu opas itämerensuomalaisen sukulaisnimistön alalla ja että se kaukaisemmista sukukielistä esittämällään vertausaineistolla on onnistunut eräitä probleemeja valaisemaan laajemmalla suomalais-ugrilaiselta näkökannaltakin. Virolainen arkistoinen olisi varmastikin ollut tervetullut (vrt. vir. *Virumaan lapsukene* 'tyttönen', Saarenmaalla *isane* 'miespuoli', vir. *proua* ja *emand* 'puolison' merkityksessä; en ole edes huomannut käsitellyn s. *rouva* 'puoliso' sanaakaan yms.) mutta — kuten sanottu — sen puuttuminen ei tällä kertaa ole ollut autettavissa. Laaja murremaantieteellinen tausta (teokseen liittyy joukko murrekarttojakin) on ollut omiaan auttamaan ratkaisuun monessa pulmallisessa etymologisessa kysymyksessä (vrt. *sulhanen* ja *sula* sanojen yhdistys s. 45—6, vir. *ōde* 'sisar' s. 88, suom.-karj. *riha*, *priha* ja ven. *prigožij* yhdistys [Kalimalta] s. 80—81 jne.). Murremaantieteellisen tarkastelun tehokkuus pistää

mm. erittäin silmään suom. *äijä*, *ämmä*, *ukko* ja *akka* sanojen käsitteilyssä, jossa yksityiskohtaisen selvittelyn perusteella päädytään siihen todennäköiseen tulokseen, että kaakoissuomalainen *äijä* 'isoisä' ja *ämmä* 'isoäiti' (ks. ss. 143, 145, 148, 151, 156 jne.) ovat inkeriläismurteiden välityksellä lainautuneet suomeen vi-

rosta käsin. Kuten Nirvin väitöskirja todistaa hänen po. sukulaisnimitutkimuksensakin itsenäistä tieteellistä työtä ja ajattelua, jonka yhteydessä voi todeta — kuten jo äsken tuli sanotuksi — kielipsykologisen, kielisosiaalisen ja murremaantieteellisen analyysin syventymistä entiseen verrattuna.

J. MÄGISTE